

POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE

Téma: Etika v reštrukturalizácii súčasnej ekonomiky na udržateľnú

Autor: Mgr. Eva Pechočiaková Svitačová, PhD.

Oponent: doc. PhDr. Miriam Martinkovičová, PhD.

Na základe rozhodnutia Vedeckej rady Filozofickej fakulty UKF v Nitre zo dňa 4.11.2021 som bola menovaná za oponentku habilitačnej práce Mgr. E. Pechočiakovej Svitačovej, PhD. Rozsah oponovanej habilitačnej práce je 168 strán, z toho na bibliografické údaje pripadá 25 strán.

1. Náročnosť spracovania riešenej problematiky

Zvolená a spracovaná téma habilitačnej práce, ktorá v princípe reflektuje kontroverzný vzťah ekonomiky (ekonómie) a morálky (etiky), patrí z kultúrno-historického hľadiska k najstarším a najzložitejším problémom, ktoré sa človek pokúša riešiť. Minimálne od čias Aristotela, ako naznačuje aj sama autorka, je táto téma prítomná v teoretických diskurzoch a prakticky viditeľná v aplikovaných ekonomických modeloch napredovania ľudskej spoločnosti. Stav, v akom sa nachádza súčasná globálna spoločnosť na začiatku 21. storočia naznačuje, že táto téma patrí k tým „večným“, neukončeným, stále otvoreným, dynamicky sa vyvíjajúcim, bohužiaľ nežiaducim smerom, a preto mimoriadne náročným na teoretické spracovanie a hľadanie optimálnych praktických riešení. Oceňujem odhodlanie autorky spracovať túto mimoriadne aktuálnu tému s ohľadom na koncept trvalej udržateľnosti, ktorý sa javí byť jedným, ak nie nateraz jediným možným spôsobom hľadania vhodných alternatív perspektívneho rozvoja/zachovania prírody a kultúry na planéte. Spôsob, akým je práca spracovaná naznačuje, že autorka si zložitú skúmanú problematiku plne uvedomuje. Za neudržateľnosťou prevládajúcich ekonomických modelov fungovania globálneho hospodárstva a nevyhnutnou zmenou súčasnej hodnotovo-etickej degradácie správne identifikuje celú sieť výrobných, technologických, marketingových, distribučných, obchodných, spotrebiteľských, politických a inštitucionálnych vzťahov, ktorých rozsah a charakter v konečnom dôsledku robí problém prechodu na udržateľnú spoločnosť tak náročným a komplikovaným.

2. Posúdenie úrovne spracovania práce

Hlavným cieľom habilitačnej práce je „poukázať na miesto a úlohy etiky v reštrukturalizácii ekonomiky na udržateľnú tak, aby umožnila kvalitný život súčasným ľuďom, ale zároveň, aby pritom neohrozovala ani kvalitu života budúcich generácií“ (s. 9). Na dosiahnutie tohoto cieľa autorka zvolila viaceré relevantné vedecké metódy, medzi ktorými prevláda druhotný kvalitatívny výskum teoretických zdrojov a oficiálnych dokumentov, názorová a postojová analýza renomovaných expertov, výskumných tímov, či interpretácia

významných protokolov, dohôd a koncepcií vplyvných medzinárodných inštitúcií a organizácií, ktoré dlhodobo reflektujú skúmanú problematiku. Takto uskutočnený rozsiahly teoretický výskum dovolil autorke v závere práce formulovať sedem návrhov či požiadaviek na zmeny, ktoré majú vzhľadom na charakter a cieľ práce, rovnako teoretický, odporúčací či motivačný charakter. Majú podnietiť k diskusiám o možnostiach a potrebe rozvíjať udržateľnú ekonomiku.

V tejto súvislosti pozitívne hodnotím uplatnenú metódu historickej reflexie, ktorú autorka pri písaní práce použila. Precízne spracovaná genéza myšlienky udržateľnosti, klasických etických, ekosofických, evolučno-ontologických, ekonomických a ďalších teoretických konceptov medzinárodne uznávaných expertov (Lovelock, Skolimovski, Schweitzer, Naess, Šmajs, Jonas, Rolston, Rich, Küng, Daly, Schumacher a ďalší), poukazuje na vysokú odbornú erudovanosť autorky, jej širokospektrálny a interdisciplinárny prehľad a znalosti týkajúce sa skúmanej problematiky. Na druhej strane ju práve tento spôsob spracovania témy a prezentovanie pôvodných myšlienok autorov, akoby „uväznil“ v dekadách, kedy uvedené koncepcie vznikali, kriticky reflektovali hromadiace sa problémy vyspelého sveta a dostávali sa do povedomia predovšetkým odbornej verejnosti (druhá polovica minulého storočia). Na mnohých miestach text preto pôsobí deklaratívne a apelačne, čo je prirodzene vyvolané naliehavosťou a vyhrotenosťou reflektovaných problémov. Bolo skôr žiaduce vyťažiť z týchto klasických teoretických konštruktov poznatkové maximum z hľadiska samotnej témy práce, teda pozície, úlohy etiky v procese reštrukturalizácie ekonomiky na udržateľnú, čo je, resp. bude v konečnom dôsledku reálny, spoločenský a praktický proces. Posunúť sa od teórie k praxi, posúdiť, vyhodnotiť, ktoré z priblížených koncepcií alebo v rámci nich parciálne vypracovaných odporúčaní sa od 70. rokov 20. storočia stali reálnymi, aplikovali sa v praxi v podobe konkrétnych projektov, ekonomických, spotrebiteľských modelov atď.

Na mnohých miestach sa to autorke aj podarilo, vďaka čomu tieto časti textu pôsobia pragmatickejšie a konštruktívnejšie a sú dôkazom úspešného aplikovania pôvodnej teoretickej myšlienky do praktických modelov korešpondujúcich s kritériami budovania udržateľnej spoločnosti. Dobře spracovanými príkladmi, ktoré spĺňajú tieto kritériá, to znamená viditeľne spájajú ekonomické a etické aspekty nielen v teoretickej ale aj praktickej rovine, sú Caprova koncepcia ekogramotnosti a ekodesignu, ktoré vznikali koncom 20. storočia či Skolimowského koncept ekologického humanizmu. Ako píše autorka, príklady „ekologického designu dnes nachádzame v USA. Jeho hlavnou opornou myšlienkou je imitovať prírodný kolobeh. Ekologický design navrhuje združenie niekoľkých priemyselných odvetví do jedného reťazca tak, aby sa odpad jedného priemyselného odvetvia stal východiskovou surovinou iného odvetvia. Týmto spôsobom dochádza k zásadnej premene technológií, sociálnych inštitúcií a tiež k premosteniu priepasti medzi ľudskými plánmi a ekologicky udržateľným systémom prírody“ (s. 46). V prípade Skolimowského ekologického humanizmu ide pôvodne o teoretickú inšpiráciu, ktorá sa týka jeho návrhu budovať sociálne vzťahy založené na myšlienke zdieľania a správcovstva, skôr ako vlastníctva vecí. Práve o tento koncept sa dnes opierajú ekonomické modely akú sú zdieľaná ekonomika, cirkulárna ekonomika, či „zelené iniciatívy“ ako zelená ekonomika, udržateľná ekonomika či udržateľný marketing (s. 101).

Myslím si, že práve tento spôsob sprístupňovania veľkých teoretických konštruktov a priblíženie ich praktického využitia ukazuje, ktoré z nich sú historicky prekonané, nevyužiteľné či neuskutočiteľné a naopak, ktoré majú reálnu šancu premeniť sa na fungujúce projekty a iniciatívy. Bolo preto žiaduce pri písaní práce postupovať skôr týmto spôsobom, spracovať prehľad angažovanosti, zapojenosti a účasti firiem, organizácií či hnutí na takýchto projektoch, sumarizovať, s akými problémami a prekážkami sa stretávajú, identifikovať či sú perspektívne len na lokálnej úrovni alebo majú šance uspieť aj v globálnom ekonomickom priestore. Rovnako mohla autorka viac pozornosti venovať nielen príkladom dobrej praxe ale aj negatívnym praktikám typu novodobého otroctva v podobe obchodovania s ľuďmi, zneužívania detskej práce, dlhového otroctva, zámerného zmierňovania, zľahčovania vzniknutých negatívnych dôsledkov, prania špinavých peňazí či obchodu s odpadmi. Náznaky takéhoto spôsobu prepájania poznatkov a informácií sa síce v texte objavujú (nelegálne pracoviská Nike vo Vietname, detská práca pri výrobe šatočiek Barbie v Sumatre, zbedačenie ľudí, znečistenie delty Nigeru firmou Shell Oil, zamestnávanie detí sýrskych utečencov v Turecku pre módné reťazce švédsky H&M a britský Next), pôsobia však len konštatačne, faktograficky, v niektorých prípadoch sa dokonca objavujú len v poznámkach pod čiarou (s. 65 vymedzenie dematerializácie, s. 61 – 62 charakteristiky udržateľného modelu ekonomiky), čo je škoda, pretože práve takéto príklady sú silným argumentom na podporu ústrednej myšlienky celej práce. Práve oni manifestujú opodstatnenosť prepájania etických a ekonomických aspektov pri kreovaní pevných základov udržateľnej spoločnosti.

3. Prínos a úroveň výsledkov práce

Spracovaná habilitačná práca je prínosná v mnohých ohľadoch. Za najväčší prínos považujem naplnené úsilie o hľadanie vzájomného podmieňujúceho sa prieniku ekonomiky a etiky, poukázanie na ich spoločné hodnotové ukotvenie a odhalenie veľkého potenciálu dosiahnutia praktických krokov pri reštrukturalizácii súčasného ekonomického modelu na udržateľný. Autorka predovšetkým v teoretickej rovine dostatočne zdôvodnila úlohu etiky v tomto procese a optimisticky naznačila mieru jej participácie pri realizácii navrhovaných zmien nevyhnutných pre rozvoj globálne udržateľnej spoločnosti. Ako si však zároveň sama uvedomuje, „reštrukturalizácia súčasného ekonomického modelu na udržateľný a jeho rozvoj závisí od viacerých ďalších subjektov a inštitúcií, ktoré majú vplyv na fungovanie ekonomiky a hospodárstva (štát, niektoré svetové a medzinárodné organizácie, združenia a i.)“ (s. 137). Práve takéto kontextuálne chápanie celého procesu dovoľuje vidieť jeho úskalía, zložitosť a realizačnú náročnosť.

4. Posúdenie formálnej stránky práce (jazyk, štýl, štruktúra)

Čo sa týka formálnej úpravy posudzovanej habilitačnej práce, jazyk a štýl písania textu spĺňajú všetky náležitosti kladené na tento druh kvalifikačnej práce. Štruktúra práce je prehľadná, kapitoly a podkapitoly konzistentne a obsahovo logicky na seba nadväzujú. Rozširujú tak poznanie reflektovaného problému do hĺbky a zároveň stupňujú rozsah skúmaných determinantov a premenných, ktoré ovplyvňujú jeho adekvátne porozumenie. Výhradu mám voči samostatne spracovanej podkapitole tretej úrovne 2.3.1. Etika v niektorých nových trendoch ekonomického myslenia, respektíve v alternatívnych udržateľných ekonomických modeloch, ktorá mohla byť súčasťou podkapitoly vyššej úrovne 2.3.

Otázky k obhajobe habilitačnej práce:

1. Prechod na udržateľnú ekonomiku spájate s renesanciou základnej úlohy ekonomiky. Na viacerých miestach sa venujete vymedzeniu toho, čo je základnou úlohou ekonomiky. V tejto súvislosti rozlišujete základné, skutočné a rozvojové potreby človeka, uvádzate, že súčasná konzumná spoločnosť nespotrebuje pod tlakom biologickej nevyhnutnosti (s. 31), pracujete s Lipovetského pojmom „hyperkonzumná“ spoločnosť (s. 32) a v závere konstatujete, že základnou úlohou ekonomiky je uspokojovať ľudské potreby, zaopatrovat' ľudí v spoločnostiach potrebnými statkami a zabezpečovať im tak primeranú životnú úroveň (s. 137). Ako zároveň sama uvádzate, konotácie prívlastkov „potrebné“, „primerané“ sú nejednoznačné. Mohla by ste konkretizovať Vašu osobnú predstavu, názor na to, čo považujete za primerané potreby človeka 21. storočia Vy? Prípadne, ako si predstavujete proces prechodu na udržateľnú spotrebu, kde začať?
2. Pri presadzovaní (uskutočňovaní) etických rozhodnutí a riešení v súvislosti s nevyhnutnou reštrukturalizáciou ekonomiky na udržateľnú vznikajú v praktickej rovine vážne morálne dilemy. Týkajú sa práve navrhovaných zmien vzorcov spotreby a nákupných preferencií jednotlivcov. Zastávate názor, že komplexnejšie informácie o produktoch, ktoré si zákazníci kupujú môžu viesť k uváženejšej spotrebe a v prípade že „pri výrobe daného produktu boli porušované ľudské práva a dôstojnosť ľudí v niektorej rozvojovej krajine, poškodzované životné prostredie či páchané škody na zvieratách, môžu sa zákazníci rozhodnúť podporiť alebo odmietnuť kúpu takýchto produktov“ (s. 108). Ako pozitívny príklad takéhoto eticky spotrebiteľského správania uvádzate spravodlivý obchod (fair trade). Čo však v prípade, ak práve zistené informácie o pôvode a spôsobe výroby produktu (napr. tričká vyrábané v robotárňach v Indii), spôsobia pre zákazníka morálny diskonfort, vvedú ho do akejsi pasce udržateľnosti, kedy sa má rozhodnúť, či kúpou takéhoto produktu pomôže chudobnej rodine v Indii prežiť alebo naopak, odmietnutím zníži dopyt po produktoch s hrozbou straty zamestnania a príjmu a následného uvrhnutia do ešte väčšej biedy. Morálna dilema znie: ktorý typ zodpovednosti je humánnejší (etickejší)? Aký je Váš názor na tento problém

? Naznačte, načrtnite aspoň základný algoritmus uvažovania a postupu pri takýchto eticky náročných rozhodnutiach.

3. Jedna zo zmien, ktoré v závere práce navrhujete sa týka „zlepšenia systému vzdelávania pre odborníkov, ktorí pôsobia alebo budú pôsobiť v ekonomike, a to pomocou etiky“ (s. 140). Navrhujete posilniť vplyv a pozíciu aplikovaných etík v rámci prípravy vysokoškolsky vzdelaných odborníkov, s čím plne súhlasím. Stretla ste v tejto súvislosti s nejakým výskumom alebo ste sama monitorovala reálnu situáciu na slovenských vysokých školách, ktorá sa týka podielu prítomnosti eticky zameraných študijných programov či predmetov jednotlivých aplikovaných etík vo výchovno-vzdelávacom procese ? Ako by ste v tomto smere zhodnotila aktuálny stav ?

5. Explicitne vyjadrený návrh na udelenie (resp. neudelenie) vedecko-pedagogického titulu docent

Napriek náročnosti a širokospektrálnosti zvolenej témy sa autorke podarilo vytvoriť zaujímavú a inšpiratívnu prácu. Samotný spôsob spracovania témy, použitá metodika, formulované závery a návrhy riešenia skúmanej problematiky sú dôkazom vynikajúcej orientácie a erudovanosti autorky. Aj napriek miestami deskriptívnemu spôsobu interpretácie problémov, má práca solídnu teoretickú úroveň.

Na základe uvedeného doporučujem prijať posudzovanú prácu ako habilitačnú a po jej úspešnej obhajobe **navrhujem udeliť Mgr. Eva Pechočiakovej Svitačovej, PhD. vedecko-pedagogický titul docent v odbore etika.**

doc. PhDr. Miriam Martinkovičová, PhD.

Banská Bystrica 10.01.2022